

Tatjana Lazić

**SAVREMENA POPULISTIČKA POLITIČKA KULTURA:
U RASPONU OD MODERNE KA POSTMODERNISTIČKIM
POLITIČKIM TOKOVIMA**

**CONTEMPORARY POPULIST POLITICAL CULTURE: FROM
MODERNISM TO POSTMODERNIST POLITICAL TRENDS**

Sažetak

Uvidom u teškoće pojmovne konceptualizacije populizma i njegove istorijske manifestacije u specifičnom nacionalnom kontekstu, autor analizira stepen uticaja populizma na glavne političke tokove u evroatlantskim društvima. Interiorizacija populizma u liberalno-demokratski politički diskurs omogućena je ambivalentnom prirodom demokratske političke kulture, koja ne podrazumijeva samo autonomiju mišljenja i participaciju građana u političkom sistemu, već i određene lojalističke, podaničke elemente, kognitivno-afektivno jedinstvo i saglasnost subjekata sa temeljnim vrijednostima na kojima se zasniva jedan politički poredak. U razdobljima velikih društvenih kriza koje problematizuju i re-evaluiraju ukupni vrijednosni sistem, populizam kroz programe krajnje desnice i ljevice vješto koristi indoktrinacijski potencijal demokratije nudeći simplifikovanu eksplikaciju uzroka krize, te utičući na re-tradicionalizaciju ponašanja samopostavlja se kao čuvar vrijednosti i tradicije nacionalnog kolektiva. Instrumentalizacijom mas-medija populizam politiku prevodi na jednostavan i razumljiv jezik redukujući potrebu za intelektualnim i kritičkim potencijalom.

Ključne riječi: populizam, politička kultura, političke partije, demokratija, mediji

Summary

The author analyses the degree of influence populism has on main political trends in Euro-Atlantic societies by examining problems surrounding the terminological conceptualization of populism and its historical manifestations in a specific national context. The interiorization of populism into the liberal-democratic political discourse has been made possible by the ambivalent nature of democratic political culture, which implies not only the autonomy of thought and the participation of citizens in the political system, but also certain loyalistic, subservient elements, cognitive-affective unity and the consent of subjects on fundamental values on which a political order is based. At times of major social crises, which problematize and reevaluate the overall value system, populism, through the programs of the far right and left, skillfully utilizes the indoctrinational potential of democracy offering a simplified explication of the reasons that caused crises and by influencing the retraditionalization of behavior imposes itself as the guardian of a national collective's values and tradition. Populism, by instrumentalizing mass media, interprets politics into a simple and easily understandable language thus reducing the need for an intellectual and critical potential.

Key words: *populism, political culture, political parties, democracy, media*

Određenje populizma

Semantičko diferenciranje riječi narod na grčkom jeziku *demos* i latinskom jeziku *populus* eksplicitno nas smješta u bipolarni diskurs politološko-aksioloških pojmova: demokratija i populizam. Demos kao temeljni konstituens demokratije favorizuje voluntarističko, subjektivno-političko i državotvorno shvatanje politički organizovanog naroda, legitimno etabliran politički poredak sa građaninom kao centralnom figurom koja manifestuje svoju političku senzibilnost i aktivno participira u aktuelnim političkim procesima. Konsekventno tome, aktivne civilne komponente razvijaju diskurs demokratske političke kulture kao ekspresiju interiorizovanog sistema vrijednosti nastalog pod uticajem procesa političke tradicije i političke socijalizacije i u permanentnoj komunikaciji

sa predstavnicima vlasti koji figuriraju u otvorenom političkom sistemu. Konzistentnost demokratije evaluira se kroz stabilnost i perzistentnost njenih institucija i predstavnika vlasti naročito u periodima velikih društvenih kriza koje inkliniraju ka re-valorizaciji političkog legitimiteta vlasti. Naime, konvencionalne definicije legitimiteta ovaj fenomen dovode u vezu sa kolektivističkom vjerom, uvjerenjem, akceptiranjem i racionalnim opravdanjem da su postojeće institucije podesne za referentni sistem, odnosno društvo u cjelini. Pojam legitimiteta stoji i u funkcionalnom odnosu sa pojmom masovne lojalnosti. Kako percipira K. Ofe, lojalnost podvlašćenih postoji „tamo gdje pragovi sukoba pojedinih interesnih grupa nisu trajno prekoračeni i gdje postoji funkcionalno poželjna doza apatične spremnosti da slijede date instance“.¹ Dakle, u demokratiji se vizualizira da naličje socijalizacijskih procesa u određenoj mjeri nosi obilježja specifične političke indoktrinacije koja proizvodi opštu saglasnost sa širim aksiološkim kontekstom u cilju očuvanja vlasti i stabilnosti političkog poretka. Međutim, postavlja se pitanje kada unutar grupne stvarnosti dođe do poremećaja vrijednosnih percepcija i kada proces legitimacije vlasti nailazi na realne *obstakle* koje dovode u pitanje njegovu egzistenciju, odnosno kada se konfliktni naboji ne svode više na mjeru društveno poželjnog stepena reprodukcije socijalne dinamike i socijalnog progressa da li će se politički um orijentisati na racionalno prevazilaženje krize ili će, pak, svoje utočište potražiti u iracionalnim političkim orijentacijama kakav je populizam. Da demokratija i populizam nisu međusobno isključivi pojmovi, apostrofira i Ralf Darendorf: *ono što je za nekoga populizam, za drugog je demokratija, i obrnuto*. Razvoj populističkog obrasca u savremenim demokratijama moguć je iz razloga što politička kultura istovremeno u sebi nosi i participativne i autoritarne potencijale, a što znači da se pored participacije građana u političkim procesima uspostavljaju i mehanizmi masovne lojalnosti i podrške političkom sistemu. Karakteristika tradicije evropskog građanskog humanizma i republikanizma jeste ta da zajednica ima prednost nad pojedincem, odnosno pojedinac-građanin se konstituiše kroz kolektiv, ponajprije u formi etnije, a potom i naciona. Populizam, pozivajući se na narod i tradiciju, stoga nerijetko postaje jedna od komponenti nacionalnih političkih programa.

---

¹ Klaus Ofe, prema: Esad Zgodić, u: *Multiverzum vlasti: za novu kratologiju*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2009, str. 49.

Da nije riječ o simplifikovanom politološkom fenomenu percipira se iz definicijskog elasticiteta koji populizam determinira kao političku orijentaciju, metodu osvajanja vlasti, tehniku vladanja, specifičnu „ideologiju“ koja se mimikrira, introjektira i oscilira u širokom rasponu od ekstremno lijevih do ekstremno desnih ideologija, plauzibilno postajući njihovom aktivnom komponentom i jednom od signifikantnih političkih vrijednosti. U djelu *Populizam i ogledalo demokratije* F. Panizza akcentuje tri pitanja koja supsumiraju sadržinu populizma: Šta je to narod? Ko govori u ime naroda? Kako se formira populistička identifikacija? U traganju za odgovorima isti autor akcentuje tri kategorije unutar kojih se postavljena pitanja analiziraju: a) empirijske generalije ili sva značenja populizma, b) istorijski diskurs nastanka populizma, i c) simptomatična čitanja – svi pojavni oblici populizma.²

U politološkom glosaru nema decidiranog, opšteprihvaćenog određenja pojma populizam. U rječniku Merijam Vebster (Merriam Webster) popu-lizam se tumači u definiciji dva međusobno preklapajuća pojma: a) kao politički pokret koji zastupa interese naroda, i b) kao vjerovanje u pravo naroda, vrline „narodnjačkog duha“ i mudrost naroda. U suštini, populističko je svako ono djelovanje koje progovara sa pozicije odbrane interesa naroda, odnosno „malog, običnog čovjeka“, a kako se svako političko djelovanje racionalizuje, osmišljava na poziciji odbrane i zaštite interesa naroda, ili dijela naroda, populistički vokabular u manjoj ili većoj mjeri (p)ostaje prisutan u najrazličitijim političkim programima, u intenciji osvajanja naklonosti referentnog biračkog tijela. Prema A. Milardoviću deskripcija populizma u politološko-sociološkom diskursu svodi se na traganje za njegovim sadržajem u pokretima ili politici koja se poziva na narod i čije su temeljne karakteristike: otpor modernizaciji, antiintelektualizam, tradicionalizam, skup ideja i uvjerenja koji reflektuju politički skepticizam spram parlamentarne demokratije; odnosno u najširem smislu pokret uslovljen društveno-političkim rascjepima na relaciji tradicionalno – moderno, selo – grad, kolektiv – individualno, religija – sekularizacija. Signifikantno obilježje populizma jeste nepostojanje imanentne ideološke konzistencije, već se strukturalno prepoznaje u ekstremnim političkim polovima i desnice i ljevice, te se manifestuje i

---

² Panizza, Francisco, *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, London, 2005, str. 1-2.

kao reakcionaran i kao revolucionaran (latinoameričke diktature: Getulio Vargas /Brazil/, J.D. Peron /Argentina/, H. Chavez /Venecuela/), ali i kao demokratski (Švajcarska, Austrija, Francuska) i kao konzervativan (degolizam). Prema sociološkom određenju E. Canettija populizam predstavlja tehniku vladanja koja počiva na sinkretizmu vođe i mase u okviru koga volja za moć vođa nalazi oslonac u osjećanjima osujećenosti pripadnika mase.³ Na sličnom tragu populizam definiše politolog D. Nohlan ističući da je riječ o masovnom pokretu čije aktivno jezgro čine pripadnici heterogenih donjih socijalnih stratuma i čija je organizacija krhka sa izrazito vertikalno uspostavljenim relacijama vrhuške pokreta i masovne baze na principu odnosa vođe i mase.⁴ Postmarksistička strujanja pojam populizma razmatraju u njegovom potencijalu neutralizacije antagonističkih političkih izraza, odnosno načina na koji dominantna, homogenistička klasa apsorbira heterogenitet ideja te uspostavlja i zadržava svoju poziciju u društvu. Time populizam postaje ideologija elita koje se u nastojanju osvajanja vlasti obraćaju direktno širokim narodnim masama (E. Laclau)⁵ laskajući i nagovarajući ih da se priklone apriorno donijetim odlukama.

Lakoća teorijske desupstancijalizacije populističkog praksisa postiže se u momentima velikih društvenih kriza koje uslovljavaju i akceleriraju promjene u političkoj zbilji, ali i u širem društvenom kontekstu. Edgar Moren je XX vijek označio vijekom krize koja se ne manifestuje samo „kao kidanje kontinuuma, kao poremećaj do tada prividno stabilnog poretka, već i kao povećanje slučajnosti, dakle neizvjesnosti“.⁶

U najširem smislu kriza predstavlja period kada se jedan model razvoja, organizacije i interpretacije svijeta istroši, a novi nije nastao. Kriza je „prekid sređenosti i označava niz nekontrolisanih procesa koji teže da se pojačaju sopstvenim snagama ili da se žestoko sukobe sa drugim antagonističkim procesima koji su i sami nekontrolisani“.⁷ Prvi uslov za eksplicitnu manifestaciju populizma jeste kriza promišljena kao

---

³ Opširnije o tome u: Elias Canetti, *Masa i moć*, Grafički zavod, Zagreb, 1984.

⁴ Diether Nolan, *Politološki rječnik: država i politika*, Panliber, Osijek-Zagreb-Split, 2001.

⁵ Opširnije u: Ernesto Laclau, *On populist Reason*, Verso, New York/London, 2005.

⁶ Edgar Moren, *Kako izaći iz XX stoljeća*, Globus, Zagreb, 1983, str. 274.

⁷ Ibidem, str. 275.

„istorijski trenutak opasnosti ili neizvesnosti tokom kojeg se donose odluke i vrše promene od presudnog značaja koji će odlučiti o budućem razvoju sistema, ako on opstane, i o njegovoj novoj društvenoj, ekonomskoj i političkoj osnovici“.⁸

Britanski sociolog Stjuart Hok (Stewart Hock), čija sintagma „autoritarni populizam“ nastaje kao odrednica za politiku bivše britanske premijerke Margaret Tačer (Thatcher) i postaje referirajućom za niz krajnjih desničarskih vlada i političara, definiše četiri aspekta krize savremenog svijeta:

- a) ekonomski aspekt (proces dezindustrijalizacije);
- b) politički aspekt (nema dijaloga, partije su postale kompanije);
- c) ideološki aspekt (prestanak razmišljanja o budućnosti);
- d) kulturni aspekt (dominacija subkulture).⁹

Kanadska publicistkinja Naomi Klejn (Klein) supsumira ovaj krizni paralelogram u konstataciji: „pad vrednosti novca, krahovi na tržištu, nastupajuća recesija, bacaju u drugi plan sve ostalo i daju liderima određene ruke da rade sve što žele u ime nacionalnog spasa. Krize su u određenom smislu ‘off shore’ demokratije, momenti kada su normativna pravila konsenzusa suspendovana“.¹⁰

Populizam u moderni

Populistička politička kultura vezuje se uz nastanak i razvoj populističkih pokreta u prelomnim fazama evropske i svjetske istorije XX vijeka i specificira pauperizaciju intelektualnog i demokratskog društvenog kapaciteta. Margaret Canovan Herzena razmatra dva populistička obrasca signifikantna za dominantna obilježja političke tradicije jednog društva, a to su: a) agrarni populizam nastao u XIX vijeku u SAD-u i Rusiji, odnosno seljački pokreti u zemljama srednje i istočne Evrope (Njemačka, Bugarska), i b) politički populizam, koji vežemo uz jake, harizmatične političke vođe čija je politička vlast ostavila traga među širokim generacijskim grupama, a samim time i na političku kulturu jednog društva.

---

⁸ Dragan Koković, *Naziranje umetnosti*, Futura publikacije, Novi Sad, 1998, str. 196.

⁹ Postmoderna vremena (Fetišizam i kriza), *Časopis Biznis i finansije*, [http://www.bifonline.rs/tekstovi.print122/postmoderna-vremena-4-feti%](http://www.bifonline.rs/tekstovi.print122/postmoderna-vremena-4-feti%20)

¹⁰ Ibidem.

Ustav Sjedinjenih Američkih Država projicirao je specifičnu političku kulturu koja „skreće od lokovski (John Locke) obojenog ‘intelektualizma’, tj. mudrosti i učenosti ka rusovskom (Jean Jacques Rousseau) ‘egali-tarnom’ sentimentu i ‘populističkom’ zajedništvu“.¹¹ Analizirajući političku kulturu u Americi, D. Bell je percipirao da nije slučajno što su mnogi američki predsjednici bili heroji i generali, odnosno da su predsjednici nakon Drugog svjetskog rata poput Trumana, Nixona, Cartera i Reagana bili „otvoreni populist“, tj. protivnici establishmenta.¹² Temeljne karakteristike američkog populizma su anti-intelektualna, anti-institucionalna, provincijsko-religijska kultura, bez jake aristokratske, umjetničke, katoličke tradicije.¹³

Politički populizam zapravo nas uvodi u teorijske spoznaje o načinu i reprodukciji populističkih obrazaca u demokratskim sistemima, odnosno stavlja akcenat na načine instrumentalizacije postojećeg demokratskog deficita u širem političko-socijalnom sistemu koji dovode do marginalizacije institucija parlamentarne demokratije.

Autoritarni populizam predstavlja tip tradicionalne političke kulture u kojoj harizmatični vođa dobija političku legitimaciju zahvaljujući nezadovoljstvu i aklamativnom pristanku mase da se usmjerava na bazi afekata i emocija. Iz ovog odnosa proističe temeljna diferencijacija demokratskih pokreta u odnosu na populističke pokrete, prvi uvažavaju princip vladavine naroda, a drugi se oslanjaju na narod, odnosno njegove emocije, koje usmjeravaju protiv demokratskih načela i institucija. Osnovna obilježja populističke političke kulture su: narod, vođa, antiindividualizam, anti-intelektualizam, antiparlamentarizam, antimodernizam¹⁴. Umjesto njegovanja smisla za polifonijsko i minimiziranja izvorišta reprodukcije autoritarnih navika i monocentrične političke kulture¹⁵, populistička politička kultura je sklona diskreditiranju, sumnjičenju, kontroli, ekskomunikaciji i dekapitaciji intelektualca koji se percipira u kontekstu svojeglave, nedisciplinovane, nepouzdana i apstraktne osobe. Takođe, naglašeno

---

¹¹ Stjepan Šimić, *Teorija političke moderne*, Nipp, Zenica, 1999, str. 87/88.

¹² Daniel Bell prema: Stjepan Šimić, *Teorija političke moderne*, nav. dj., str. 88.

¹³ Ibidem, str. 88.

¹⁴ Anđelko Milardović, *Uvod u politologiju*, Pan liber, Zagreb, 1996, str. 152.

¹⁵ Esad Zgodić, *Realpolitika i njeni protivnici*, Univerzitetska biblioteka Derviš Sušić, Tuzla, Centar za informisanje i kulturu, Tešanj, 2008, str. 125.

je izrazito nepovjerenje u procese modernizacije i rad parlamentarnih institucija, čime se populistički pokreti doživljavaju i kao jedna vrsta neoromantične varijante pobune i revolta protiv spiritus movensa koji nagovještava krupne društvene promjene. Istražujući granice liberalizma i liberalno-demokratske političke kulture, B. Arditu je na slikovit način deskribirao da se savremene demokratije ne mogu otrgnuti uticaju populizma: „Populizam je pijani gost na otmjenoj večeri: On može da naruši lijepe manire za stolom i strogo utvrđena pravila ponašanja govoreći bučno i upadajući svakome u riječ, a možda, čak i flertujući sa svima na način koji prelazi granice pristojnosti.“¹⁶

Anđelko Milardović diferencira tri tipa populističkih pokreta kroz čiju osnovu vibrira ideološka potka nacionalizma, antiindividualizma i antimodernizma:

- a) Pužadizam – antimodernistički pokret nastao u Francuskoj kao reakcija na frustracije marginalnih društvenih slojeva isključenih iz glavnih trendova modernog društva. Ovaj pokret stoji na poziciji da narod, a ne stranke, treba da nadzire vladu.
- b) Makartizam – pokret nazvan prema američkom senatoru Josephu McCarthyju¹⁷ početkom hladnog rata. Ovaj pokret u čijoj osnovi leži masovni pritisak i šikaniranje pojedinaca bez osnovanih dokaza označio je sivo razdoblje američke demokratije.
- c) Peronizam – latinoamerički tip populističke diktature (prema argentinskom predsjedniku Juanu Domingu Peronu) sa izrazitim antikapitalističkim i nacionalnim obilježjima. Peronizam je karak-

---

¹⁶ Autorov slob. prevod: Populism is a drunken guest at a polite party: „He can disrupt table manners and tacit rules of sociability by speaking loudly, interrupting the conversations of others, and perhaps flirting with them beyond what passes for acceptable cheekiness.“ opširnije u Benjamin Arditu, *Politics on the Edges of Liberalism: Difference, Populism, Revolution, Agitation*, Edinburgh University Press, Scotland, UK, 2007, str. 78.

¹⁷ Joseph MacCarthy, republikanac iz Wisconsinu je 9.2.1950. održao govor na republikanskom skupu u Z. Virdžiniji na kojem je objavio listu 57 imena osumnjičenih sovjetskih špijuna i komunističkih simpatizera zaposlenih u Stejt Departmentu, nakon čega su ga mediji promovisali u spasioca nacije. Makartizam, pokret nastao na izrazitom antikomunističkom stavu, pokrenuo je talas uhićenja velikog broja osumnjičenih za propagiranje komunističkih ideja na temelju neosnovanih dokaza (navedeno prema: http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_McCarthy).

terisao i antiparlamentarni populistički sadržaj koji apostrofira da stranka i njen vođa svoju moć crpe neposredno iz naroda.

Politološka studija S.M. Lipseta *Politički čovjek* vladavinu Charlesa de Gaullea označava francuskim poslijeratnim populizmom. Interesantno je uočiti uzročno-temporalnu paralelu nastanka populizma u nacional-socijalističkoj Njemačkoj i francuskoj V republici. Uvidom u socioekonomsku situaciju te poljuljan osjećaj vrijednosti njemačke i francuske nacije nakon Prvog odnosno Drugog svjetskog rata percipira se razvoj političkog praksisa oblikovanog na principima harizmatičnog vođe i emocionalne mobilizacije masa. Pritom opserviramo jasnu distinkciju između konzekvencija političke proizvodnje afekata populusa u jednom i drugom političkom sistemu.

Kriza demokratije i u Vajmarskoj republici i u IV republici uzrokovala je da se u političkoj kulturi socijalizacijski procesi temelje na izraženim vrijednostima patrijarhalno-organicističko-primordijalne povezanosti zajednice i tla, snažnom patriotizmu proisteklom iz integrativnih kulturnih vrijednosti, jezika, običaja, integralnog identiteta zajednica koji se konstantno brani od agresivno „nadirućih“ spoljnih elemenata iz drugih okruženja. Ustav je u oba politička sistema omogućio totalnu koncentraciju moći političkog vođe. Međutim, za razliku od totalitarnog sistema koji Hitler uspostavlja u Njemačkoj, De Gaulle je svoju vlast zasnovao na snažnom prezidencijalizmu (republikanski monarhizam) kako bi se prevazišla politička nestabilnost IV republike, neuspjeh u Indoneziji i neriješeno alžirsko pitanje te izbjegla sudbina vajmarske Njemačke. Kako ističe francuski politolog Yves Meny: „Režim V Republike temelji se na predstavničkom načelu, ali ga izmiruje s izravnim populističko-bonapartističkim pozivanjem na narod.“¹⁸ Godine 1964. De Gaulle je proklamovao: „Nedjeljiva vlast u državi jeste u potpunosti povjerena predsjedniku od naroda koji ga bira“, a „posljednja riječ jeste samo njegova.“

U suštini, degolizam kao prezidencijalizam jeste jaka izvršna personalna vlast sa velikim uticajem predsjednika republike koja se manifestuje u politici (o)čuvanja i unapređenja francuske tradicije, jačanja nacionalnog i kulturnog (evropskog) identiteta, odnosno unapređenja položaja francuske nacije u Evropi, ne degradirajući, pritom, građanske slobode. U spoljnoj politici, međutim, kontroverznost francuske diplomatije

---

¹⁸ Yves Meny prema: Anđelko Milardović, *Populizam i globalizacija*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2004, str. 35.

reflektuje se u njenoj evrofilskoj orijentaciji koja na populističkom fonu gradi otklon od uticaja atlantskog elementa na evropsku kulturu, što 60-ih godina XX stoljeća rezultuje „krizom prazne stolice“ i povlačenjem Francuske iz NATO-a. Degolizam obnavljajući autoritet države, zapravo, spaja francusku katoličku „desnu“ tradiciju sa tradicijom francuske socijalističke ljevice uz akcenat na aksiologiju principa građanstva. Degolizam kao svojevrsni socijalni populizam jeste jedan od najautentičnijih pečata francuske političke kulture koji je markirao i vladavine De Gaullovih nasljednika. Danas, Francuska kao članica i NATO saveza i Evropske unije još je u potrazi za konsenzualnim političkim modusom u pogledu odnosa prema globalizaciji, azilantima, evropskom ustavu, novim proširenjem Unije itd.

Populizam u postmodernoj politici

Proces globalizacije danas se odvija u rasponu od globalucije, kao svojevrsnog „pritiska izvana“ da se sociološko-kulturološka polifonija različitih društvenih jezgara unificira u najširem kontekstu, do globalizacije, koja svjetskost prevodi na lokalni, razumljivi jezik, i čuva autentičnosti referentne kulturne zajednice. Otvorenost evropskih granica omogućila je veću pokretljivost stanovništva iz različitih zemalja i zajedničko učešće u projektu Evropske unije. Migracioni talasi uzrokovali su dvije vrste problema: ekonomska agilnost sistema za apsorpciju ogromnog broja useljenika iz slabije razvijenih, perifernih društava i njihova sposobnost da se kulturno integrišu u razvijene političke sisteme. Naime, prilikom novog stanovništva u ekonomski naprednija društva, u evroatlantskim političkim sistemima dolazi do preispitivanja demokratskih političkih orijentacija prema imigrantima. Kao reakcija na fenomen „krađe radnih mjesta“ od useljenika i osoba koje traže politički azil diljem Evrope raste broj desničarsko-orijentisanih političkih partija. Opasnost od „postranačenja“ stvara talas desničarske ksenofobije. U tom smislu „izlazni stav Hane Arent da će osobe bez države, izbjeglice i oni koji su lišeni prava predstavljati odlučujuće obilježje današnjeg doba ispao je zastrašujuće tačan“.¹⁹ U Francuskoj (Nacionalni front), Austriji (Slobodar-

---

¹⁹ Slobodan Divjak, *Nacija, kultura, građanstvo*, Javno preduzeće Službeni list, Beograd, 2002, str. 42.

ska partija), Italiji (Sjeverna liga, Nacionalna alijansa), Belgiji (Flamanski blok), Švajcarskoj (Narodna partija), kao reakcija na postmodernističku krizu, nastaju populističke političke partije koje na svjetlo dana izlažu problem napetosti između evropskog građanstva i nacionalnog identiteta, odnosno između suživota različitosti i čistoće nacionalnog elementa. U tom smislu S. Žižek opservira da je u današnjem političkom govoru riječ radnik iščeznula iz rječnika, zamijenjena i/ili potisnuta riječju useljenik (Alžirci u Francuskoj, Turci u Njemačkoj, Meksikanci u SAD-u), čime se klasna problematika eksploatacije radnika promiseće u multikulturalističku problematiku netrpeljivosti spram Drugosti.²⁰ Naime, populizam vješto koristi manjkavosti parlamentarne demokratije svodeći lukavstvo uma na simplifikovane impresionističko-komunikativne sekvence u političkoj demagogiji: ko je protiv populizma, taj je protiv naroda. Populizam u praksi zapravo redukuje otvoreni politički um na cinizam prema političkoj poziciji i diskreditaciju političkog pluralizma. U postmodernoj političkoj kulturi neoliberalnog demokratskog kapitalizma, populizam svoje utemeljenje pronalazi u antikapitalizmu, antimodernizacijskim i antimegalopolizacijskim pokretima. U suštini, to su politički subjekti koji političko-idejni program profiliraju na konzervativnim, tradicionalno-običajnim aksiomima, pa i ksenofobiji, naglašavajući negativne učinke globalizacijskih procesa koji kulminiraju globalnom ekonomskom krizom, padom životnog standarda, povećanjem stepena kriminala i egzistencijalne nesigurnosti u društvu.

Međutim, za razliku od relativno homogenih populističkih impulsa u političkim kulturama zemalja centralne i južne Evrope, koji marginalizuju rad institucija parlamentarne demokratije, političke atribucije populizma na razvijenom socijaldemokratskom sjeveru Evrope ne predstavljaju negaciju socijaldemokratskog konteksta, već postaju egzemplum progresivnih socioekonomskih strujanja teleološki fokusiranih na elevaciju životnog standarda, ravnotežu centralne i lokalne vlasti, odnosno istovremeni razvoj i jačanje države i jedinica lokalne samouprave. U suštini, na unutrašnjem političkom planu, populistički potencijal se oslobađa i usmjerava na socijalni razvoj i zalaganje za socijalnu zaštitu stanovništva. Ipak, da ni socijaldemokratski sjever Evrope ne odolijeva negativnim političkim stavovima prema potencijalnim socioekonomskim opasnostima od nekontrolisanih migracionih kretanja i kulturnih asimilacija percipira

---

²⁰ Slavoj Žižek, *Prema politici istine: Povratak Lenjina*, internet.

se u negativnim političkim stavovima u vezi sa politikom useljavanja stranaca (npr. Švedska, Norveška).

Da rezimiramo: iako aksiološki fundus evropske liberalno-demokratske političke kulture, teorijski posmatrano, reflektuje razvoj principa slobode, tolerancije, suživota različitosti, multikulturalnosti u racionalno-prosvjetiteljskom diskursu, u kontekstu globalnih društvenih kretanja i promjena dolazi do njegove djelimične transformacije na fonu negativne dijalektike, koja u politički praksis uvodi problem društvenih migracija i unutrašnje strukturne promjene socioekonomskog i kulturnog koda, kao konzekvencije politike useljavanja stranaca. Populizam u političkoj kulturi time zadobija svoju prohodnost kao elemenat odbrane tradicionalnih vrijednosti i šansu da aktivno sudjeluje u su-oblikovanju političkog života. Negativni efekti globalizacije su, zapravo, argumenti populističke političke retorike usmjerene prema diskreditaciji rada političke pozicije i institucija zakonodavne i izvršne vlasti u parlamentarnim demokratijama. Da populističke atribucije nemaju homogenu strukturu, opserviramo u njihovoj polisemiji na socijaldemokratskom sjeveru Evrope. Iako populističke partije ni ovdje nisu imune na negativne populističke konotacije percipirane u političkim stavovima prema azilantima, strancima, imigrantima (diskurs spoljne politike), ipak, za razliku, od zemalja centralne i južne Evrope, ove partije nastoje da u javnom diskursu izbalansiraju odnos jake demokratske centralne vlasti i jake socijalne zaštite stanovništva na lokalnom nivou (diskurs unutrašnje politike).

Postmodernistički kontekst populizma u političkoj kulturi naročito je značajan pri susretu medija i političke retorike/demagogije. Uticaj medija na političku kulturu u vezi je sa formiranjem političkih stavova, političkih orijentacija i vrijednosti. Način na koji vidimo društvo, odnosno način na koji je medijski formirana percepcija društva, mnogo je važniji od njegove stvarne strukture i raspodjele moći i resursa. Prema E. Hejvudu (A. Heywood) „percepcija ne samo da može biti važnija od stvarnosti, već praktično može da bude stvarnost. Sledstveno tome, naglašava se ključna uloga koju ima ono što nazivamo političkom kulturom. Verovanja ljudi, simboli i vrednosti istovremeno oblikuju njihov odnos prema političkom procesu i, što je najvažnije, prema režimu u kojem žive – naročito da li smatraju režim zakonitim, odnosno legitimnim“.²¹ Predstavnik teorije

---

²¹ Endru Hejvud, *Politika*, Clio, Beograd, 2004, str. 379.

zavisnosti, Keplinger, smatra da „mediji imaju ključno mjesto u političkim procesima jer ne samo da komentiraju i kritiziraju političke odluke nego ih u svojim izvješćima i pripremaju. Mediji definiraju okvir u kojem se te odluke drže prihvatljivim i sposobnim za konsenzus, tj. mediji, kako on misli, imaju znatan utjecaj na legitimitet i provedbu političkih odluka“.²² Michael Kunzick smatra da je „nužnost postizanja medijske pozornosti izazvala medijalizaciju politike, stigmatizaciju svega što je u lošem stanju i moraliziranje u vezi s tim te u konačnici trivijalizaciju politike“.²³

U evropskoj politici eksplicitan egzemplum predstavlja berluskonizam. Početkom devedesetih godina XX vijeka Silvio Berlusconi ulazi u politiku kao uspješan poduzetnik i vlasnik kluba AC Milan, gradeći politički imidž „čovjeka iz naroda za narod“ i služeći se simplifikovanom, ali izuzetno učinkovitom negativnom retorikom prema političkoj poziciji. Kontrolom nad mas-medijima i uvođenjem koncepta telekratije u formi videokratije postiže se efekat vizualizacije javnog prostora u privatnom prostoru, te se stvara osjećaj neposrednosti, bliskosti, emotivne povezanosti između političkog lidera i birača, a time i veća socijalna homogenost biračkog tijela. Jedna od konzekvencija telekratije, kako ističe E. Zgodić, jeste marginalizacija institucija predstavničke demokratije, odnosno obesmišljavanje same parlamentarne demokratije.²⁴ Istražujući fenomen berluskonizma, D. Grubiša ističe tri temeljne karakteristike:

1. radikalni populizam i manipulacija javnim mnijenjem putem kontrole mas-medija;
2. autoritarna vlast u kojoj lider ima zakonske poluge za opravdanje svojih političkih poteza, odnosno legalizacija korupcije kroz zakonodavnu praksu;
3. personalizacija politike, odnosno mijenjanje ustava, čime se jača pozicija premijera u odnosu na predsjednika Republike do granice kada premijer može raspustiti vladu.²⁵

---

²² Michael Kunzick/Astrid Zipfel, *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2006, str. 59.

²³ Ibidem., str. 64.

²⁴ Esad Zgodić, *Multiverzum vlasti: za novu kratologiju*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2009, str. 491.

²⁵ Opširnije u: Damir Grubeša, *Berluskonizam: talijanski politički dossier: 2001-2006*, Adamić, Rijeka, 2007.

Država se u ovom slučaju percipira kao kapitalprofitno preduzeće, odnosno premijer predstavlja uspješnog političkog preduzetnika koji upravlja preduzećem. Politička partija Forza Italia nije formirana prema konvencionalnim uzusima političkih partija sa umreženim birokratskim strukturama, već se na ključna mjesta pozicioniraju pojedinci koji provode odluke lidera stranke i iskazuju безусловnu poslušnost. Po istom principu odvija se i proces privatizacije javnih službi, čime se zapravo politička moć kondenzuje i disperzira sa jednog mjesta zadobijajući svoj personalno-psihološki profil.

Kako ističe Pierre Musso: “Berlusconi gradi sliku budućnosti na koju odmah većina može pristati, a onda se preobražava u nosioca tog kolektivnog sna. Berlusconi određuje referentnu vrijednost (sanjana i voljena Italija) i proglašava se njezinim živim izrazom.”²⁶

Medijacijom politike demokratskog populizma javna djelatnost se smješta u virtuelni prostor slike, vjerovanja i strasti. U populističkoj političkoj kulturi uočava se praksa emocionalizacije i intimizacije političke djelatnosti, odnosno potenciraju se afektivno-konativni elementi koji proizvode autoritarnost, lojalnost, i daju politički legitimitet vlasti. Politika se, kako akcentira P. Burdije (Bourdieu), iščitava kao „naučno-popularni časopis – ili časopis visokog nivoa, dostupan i razumljiv svima“.²⁷

Kariokineza populizma omogućena je zabavnom, popularnom, senzacionalističkom upotrebom politike, koja postaje lako razumljiva i prijemčiva svima, transformišući se, da upotrijebimo Burdijeov izraz, u „racionalnu demagogiju“, s ciljem da se pojača zatvorenost polja politike, uspostavi direktan odnos s biračima, bez posredništva, čime se van igre ostavljaju svi individualni ili kolektivni akteri (partije ili sindikati) koji imaju društveno potvrđen mandat da razrađuju i predlažu formalna rješenja.²⁸ Političke informacije poprimaju marketinško-propagandnu etiketu i osobnu notu političara o kome populistički mentalitet želi znati i uživati u svakom djeliću njegove ili njene privatnosti i intime. U tom smislu za Silvija Berlusconija Pierre Musso ističe da je „industrijalac

---

²⁶ Pierre Musso, prema Nermina Šaćić u: *Medijsko lišavanje smisla*, Zeničke sveske - časopis za fenomenologiju i kulturnu dijalogiku, broj: 6/07, decembar 2007, str. 183.

²⁷ Pjer Burdije, *Narcisovo ogledalo*, Clio, Beograd, 2000, str. 102.

²⁸ Ibidem, str. 104-105.

osmjeha, nadahnut modelom voditelja neo-televizije... Kult osmjeha jedan je od znakova televizijske i menadžerske dresure idealnog tijela, mladog, sportskog, sretnog, pobjedničkog...²⁹ U komparativnom diskursu, percipiraju se istovrsni elementi populističke kulture i pri izboru američkog predsjednika, gdje se u medijsku žižu centrira ličnost kandidata, a marginalizuje program političke stranke.

Da rezimiramo: ključ za identifikovanje populizma u političkoj kulturi postmoderne (uz iznimku socijaldemokratskog sjevera Evrope!), tražimo u spoju masovnih medija i političke harizme u trenucima dugoročne krize rada institucija parlamentarne demokratije i krize povjerenja u njih (evropski politički sistemi), odnosno pri proizvodnji masovne euforije i medijskog spektakla na starorimskom principu „hljeba i igara“ (američki politički sistem). Prema Davidu Peletzu i Robertu Entmanu: „opšti učinak mas-medija je socijalizacija ljudi da prihvate legitimitet političkog sistema svoje zemlje (...) da usmjere njihovo mišljenje na način koji ne podriava, te (...) da ih odvaže od aktivnog, sadržajnog sudjelovanja u politici“. Populizam izgrađen na fonu kombinacije evropskog i američkog populističkog obrasca koji pervertira demokratsku političku kulturu u etnopolulistički model može se percipirati u današnjoj Rusiji i tranzicijskim zemljama centralne i istočne Evrope.

Re-valorizacija populističkog potencijala u političkoj kulturi zemalja Evropske unije

Istražujući fenomen populizma, Klaus von Beyme smatra da on u savremenim uslovima nastaje kao odgovor na proces globalizacije i evropeizacije izražen u populističkom sloganu „Evropa da – Evropska unija ne“.³⁰

Postmoderni diskurs savremene politike u Evropskoj uniji posebno senzibilizira sljedeća pitanja oko kojih gravitiraju populističke tendencije desničarskih stranaka u Evropskom parlamentu, a koje nam nagovještavaju futurističke akcente evroatlantske spoljne politike i multilateralnih odnosa među postojećim državama članicama:

²⁹ Pierre Musso prema: Nermina Šaćić u: *Medijsko lišavanje smisla*, nav. dj., str. 183.

³⁰ Klaus von Beyme, *Populism and Right Wing Extremism in Modern Democracies*, Populism in Central Europe, Heinrich Boll Stiftung, 2007, str. 28.

- a) pitanje evropskog građanstva i usvajanje evropskog ustava;
- b) priključenje Turske Evropskoj uniji;
- c) uključenje novih članica iz istočne Evrope i zapadnog Balkana.

Otvaranje rasprave o principu evropskog građanstva promovisanog ugovorima iz Maastrichta, Amsterdama i Nice, a prema uvidima T. Žiljka, ukazuje da pored pozitivnih postoje i negativni (kritički) trendovi bitni za političku fluktuaciju populističkog mentaliteta u Evropskoj uniji. To su:

- «1. opadanje unutarnjeg sklada političkih stranaka, tj. sposobnosti okupljanja i suživljavanja građanstva sa političkim strankama;
- 2. opadanje međugeneracijske lojalnosti u političkim strankama i opadanje nacionalne identifikacije među rođenima u poslijeratnom razdoblju u Zapadnoj Evropi i SAD;
- 3. opadanje međugeneracijskog društvenog povjerenja s posljedicama na socijalno povjerenje, nacionalnu identifikaciju i glasačko uključivanje;
- 4. javni cinizam i nezadovoljstvo vladom i politikom;
- 5. sukobi među različitim kulturama i politikama koja kreira animozitete među građanima i ljutnju prema vladi;
- 6. legitimacijski problemi i krize.»³¹

Osnovni argument populističke retorike je taj da je evropski integracijski projekat elitističkog karaktera, odnosno da su ga vodile elite.³²

Širok spektrom uslova, obaveza i načina participacije nacionalnih država u Evropskoj uniji otjelotvoren je u administrativnim spisima koje donose evropske institucije (centralizacija i birokratizacija Evrope), a što referira da je cijeli projekat utemeljen „odozgo“, bez neposredne participacije i uticaja evropskog građanstva u procesu donošenja političkih odluka, izuzev ostavljene mogućnosti da glasaju za članove Evropskog parlamenta. Čin odbijanja evropskog ustava 2005. godine na referendumima održanim u Francuskoj i Holandiji pokazao je da proces prenosa lojalnosti evropskih građana sa nacionalnih na supranacionalne institucije još nije dovoljno politički sazrio.

Na širem planu napetost između evropskog građanstva i nacionalnog identiteta u populističkom diskursu intenzivirala je euroskepticizam naj-

---

³¹ Tihomir Žiljak, *Načelo građanstva i obrazovanje odraslih*, Politička misao, vol XXIX, br. 1, Zagreb, 2002, str. 110.

³² Ben Rosamond u: Grupa autora, *Uvod u politologiju*, Politička kultura, Zagreb, 2002, str. 95.

izraženiji u «sjeverno-evropskim zemljama – Velikoj Britaniji, Švedskoj, Finskoj i Danskoj. Među ne-članicama euroskepticizam je jak u Švajcarskoj i Norveškoj koje su odbile ulazak u EU».³³

Prema autorici Albeni Azmanovoj, počevši od izbora za Evropski parlament 1999. godine, dogodila su se četiri trenda u političkoj kulturi zemalja Evropske unije: „desni centar je postao dominantnom političkom frakcijom u Europi, etablirao se populizam ekstremne desnice, biračka potpora radikalnoj ljevici opada, a potpora lijevom centru postaje sve manja“.³⁴ Promjene u biračkoj preferenciji u periodu izbora za Evropski parlament 2004. i 2009. godine prikazane su tabelarno.³⁵

<i>Politička grupa</i>	<i>Stranke</i>	<i>Broj zastupničkih mjesta 2004: 2009</i>
Europska pučka stranka – Europski demokrati	Europska pučka stranka Europski demokrati	277 : 265
Grupa stranke europskih socijalista	Stranka europskih socijalista	218 : 184
Savez liberala i demokrata za Europu	Europska liberalno-demokratska i reformska stranka Europska demokratska stranka 2 nacionalne stranke	105 : 84
Savez za Europu naroda	Savez za Europu naroda EU demokrati (dio) 3 nacionalne stranke	44 : 54

³³ Zekerijah Smajić, *Evropska unija za svakoga*, Eurokontakt, Sarajevo, 2005, str. 100.

³⁴ Albeni Azmanova prema: Irena Gluhčić, *Fenomen euroskepticizma u Francuskoj*, Politička misao, Vol. XLV, br. 3-4, Zagreb, 2008, str. 191.

³⁵ Izvor: za rezultate izbora za EP 2004. godine vidi: Evropska unija-institucije, pravni sustav i odlučivanje, http://www.pravo.hr/_download/repository/i, a za rezultate izbora za EP 2009. godine vidi: Results of the 2009 European Election, http://www.europa.rl.europa.eu/parlament/archive/elections2009/en/index_en.html

<i>Politička grupa</i>	<i>Stranke</i>	<i>Broj zastupničkih mjesta 2004 : 2009</i>
Europski zeleni – Europski slobodni savez	Europska stranka zelenih Europski slobodni savez 1 nacionalna stranka	42 : 55
Europska ujedinjena ljevica – Nordijska zelena ljevica	Stranka europske ljevice Nordijski savez zelene ljevice 5 nacionalnih stranaka	41 : 35
Neovisnost i demokracija	Savez nezavisnih demokrata u Europi EU demokrati (dio) 3 nacionalne stranke	23 : 32
Identitet, tradicija, suverenitet ³⁶	Euronat 5 nacionalnih stranaka	21 : 0%
Neovisni zastupnici		14 : 27
Ukupno		785 : 736

Analizirajući rezultate izbora za Evropski parlament 2009. godine, A. Milardović ističe da se pored pobjede političke desnice etablirala i nova frakcija nastala kao sljedbenica Demokratskog saveza za Evropu nacija pod nazivom Evropa slobode i demokratije. Ova frakcija se zalaže za radikalni euroskepticizam, regionalizam, nacionalni konzervativizam i desni populizam, odnosno za protekcionizam evropskih granica, evropsku tradiciju, kulturu i identitet.³⁷

Centralna tema euroskeptičnog pogleda je strah od gubitka nacionalnog suvereniteta kao jedna od konzekvencija liberalizacije tržišta i

³⁶ Euronat je osnovan 2005. godine, ali povlačenjem pet rumunjskih zastupnika i smanjenjem broja članova Koalicije na 18 zastupnika, Koalicija se raspada 2007. godine s obzirom na to da mora imati minimalno 20 članova iz šest različitih zemalja.

³⁷ Anđelko Milardović, *Euroskeptici u parlamentu*, <http://www.vjesnik.com/html/2009/07/10/clanak.asp>

povećanja stepena slobode kretanja ljudi (imigracije). Omladinski desni ekstremizam nastaje kao reakcija na krizu kapitalističkih vrijednosti i krizu osjećanja identiteta kod mladih, opšti trend nezaposlenosti i osjećaj fizičke nesigurnosti uslijed terorističkih prijetnji od 11. septembra. Politička retorika zapadnih demokratskih društava nakon 11. septembra medijskom aktuelizacijom problem terorizma uzdiže iznad dnevnopolitičkih reakcija javnosti i na bazi emocije straha izoštrava društvenu svijest o njegovoj prisutnosti u svakodnevnom životu, utiče na političko ponašanje i stavove građana prema osobama, zemljama, u širem kontekstu kulturama odakle se terorizam širi. Implicitno se poručuje da je neslobodan svijet, svijet drugačije vjere, u kojem se začinje agresivni fundamentalizam i širi terorizam. Time se neopravdano poistovjećuje religija i fundamentalizam, odnosno potire se suštinsko značenje i jedne i druge riječi, te proizvode negativni emocionalni naboji i strah «hrišćanskih Evropljana» od «nehrišćana», koji se nerijetko manifestuju u javnim protestima protiv ino-vjernika, skandiranjem i nipodaštavanjem simbola kulturno-civilizacijskog kruga kojem pripadaju.

U evroatlantskim političkim kulturama to utiče na formiranje, diferenciranje i reduciranje političko-društvene percepcije kultura Zapada i Istoka u binarne vrijednosne sisteme: individualno-kolektivno; antifundacionalističko-fundacionalističko; tolerantno-netolerantno; otvorenost-zatvorenost; sloboda-nesloboda; pacifizam-agresivnost/terorizam. Pored navedenog, kada je riječ o inkluziji Turske u Evropsku uniju, populističke partije navode i sljedeće argumente, na temelju kojih se formira negativan politički stav prema ovom pitanju:

- a) demografski faktor: s obzirom na to da je turska populacija najbrže rastuća populacija u Evropi, realno je očekivati da bi njeno uključanje u Evropsku uniju moglo imati veliki uticaj na oblikovanje multilateralnih odnosa, jer glasovi u Vijeću ministara pretežno zavise od broja stanovnika referentne države;
- b) evropski identitet: iako je Turska sekularna država, ostaje otvorenim pitanje kulturološkog uticaja, prožimanja, kontakata i konzekvencija na judaističko-hrišćanski diskurs evropske civilizacije, a što se lako može instrumentalizovati u političke svrhe populističkih partija koje zagovaraju organsko jedinstvo nacije, tradicionalizam, (p)održavajući na taj način strah od gubitka nacionalnog identiteta i kulturološke kohezivnosti evropskog

društva, odnosno stvarajući osjećaj nelagode i ugroženosti od infiltracije stranih elemenata.

- c) političke granice: akceptiranjem Turske u Evropsku uniju dolazi do pomjeranja granica Unije, koja bi u tom slučaju graničila sa Irakom, Iranom, Sirijom, Gruzijom, Armenijom, što bi se moglo neposrednije reflektovati na evroatlantsku politiku u smislu diplomatskog ili militarnog involviranja u sukobe na Bliskom istoku, odnosno legitimnog opravdanja za direktan politički angažman u ovim područjima uslijed bojazni od prenošenja spoljnih sukoba u Uniju;
- d) pitanje strukturalne i kohezivne podrške: najveći procenat radno-aktivnog stanovništva u Turskoj je zaposlen u poljoprivrednom sektoru, a s obzirom na to da najveći odliv sredstava iz evropskog budžeta ide na razvoj poljoprivrede, ruralni razvoj i strukturalne fondove smatra se da će dodatna budžetska opterećenja ulaskom Turske voditi ka transformaciji prirode evropskih integracija.³⁸

Takođe, politička oholost je prisutna i kada je riječ o priključenju zemalja zapadnobalkanskog bloka uslijed bojazni od mogućnosti transfera procesa balkanizacije u uređena evropska društva. Uslijed nedovršene unutrašnje integracije balkanskih društava, dugoročno posmatrajući, proces produblivanja ekonomsko-socijalne krize u Evropskoj uniji bi se mogao nastaviti ukoliko se ne iznađu adekvatni modusi za ujednačen razvoj diferencijalnih nacionalnih privreda i njihov pozitivan doprinos ukupnoj sumi razvoja evropskog integracijskog projekta.

Da rezimiramo: nova proširenja Evropske unije, posebno inkluzija Turske, oslobađaju dodatni prostor za politička promišljanja u pravcu strukturalnih promjena prirode evropskih integracijskih procesa, ali i otvaraju pitanja potrebe institucionalnog re-inženjeringa te suficitarnosti ekonomskog i demokratskog kapaciteta za prevazilaženje populističkih političkih oscilacija unutar Evropskog parlamenta i unutar referentnih nacionalnih država. Tradicija otvorene, tolerantne, multikulturalne, liberalno-demokratske Evrope je duga i iskustvena, njena idejnost je opstajala u razdobljima velikih političkih i društvenih kriza, što je evropskom – integracijskom projektu, i pored nedemokratskih, autoritarnih, populističkih političkih tendencija, davalo progresivan – razvojni poten-

---

³⁸ Približavanje Turske Evropskoj uniji, <http://www.imo.hr/europa/publics/euroscope>

cijal, koji nužno razvijamo u racionalno-kritičkom, humanističko-emancipatorskom diskursu.

Zaključak

Emergencija populističke političke kulture vizibilna je u periodu signifikantnih socioekonomskih i političkih promjena u kontekstu institucionalne insuficijentnosti i neresponzivnosti političke pozicije. Populistički taktovi moderne i postmoderne plauzibilno apostrofiraju lakoću iskliznuća demokratije prema autoritarnim diskursima, lakoću banalizacije javnog prostora i posrneće racionalno-kritičkog, prosvjetiteljskog duha, u doba egzistencijalne krize koja spas traži u izvorištima harizmatičnih nacionalnih spasilaca. Populistički diskurs je simplifikovan, jasan, neposredan, emotivno mobilizirajući, bez ostavljenog prostora i potrebe za racionalnim interpretacijama i propitivanjem sadržaja koji se prezentuje, pa stoga i repulsivan prema svakom intelektualnom i kritičkom aktivitetu, koji zahtijeva umni napor i diskvalifikaciju iracionalnih eksplanacija referentnog/ih problema. Populistički mehanizmi u suštini ne nude realne solucije, spasonosne formule za društva koja se nalaze u ozbiljnim socioekonomskim rascjepima, već se oslanjaju na retoriku diskreditacije i sumnjičenja onih koji su na vlasti, odnosno koji participiraju u procesu donošenja političkih odluka (populizam „odozdo“ – metoda osvajanja vlasti političke opozicije), odnosno formiraju političku famu i artifičijelan osjećaj nelagode i nesigurnosti od širine promjena koje bi uslijedile u slučaju verifikacije nekih hipotetičkih anticipacija (negativne konzekvencije futurološkog razvoja Evropske unije) ili ulijevaju nadu, produžuju iluziju ugodnog, zabavnog, uspješnog i progresivnog političkog aktera, jedino meritornog za progresivna društvena kretanja i pozitivan nacionalni imidž, npr. u Italiji, SAD-u (populizam „odozgo“ – tehnika ostanka na vlasti). Međutim, u oba slučaja riječ je o neliberalnim i nedemokratskim tendencijama marginalizacije parlamentarne demokratije i političkog pluralizma, te se u humanističko-emancipatorskom diskursu liberalno-demokratske političke kulture mora više istrajati kako bi se populistički mentalitet transformisao u aktivnu, demokratsku, zrelu i odgovornu svijest prema aktuelnom stanju, promjenama i političko-socijalnim krizama koje nam budućnost donosi.

Literatura:

Knjige:

1. Arditi, Benjamin, *Politics on the Edges of Liberalism: Difference, Populism, Revolution, Agitation*, Edinburgh University Press, Scotland, UK, 2007.
2. Burdije, Pjer, *Narcisovo ogledalo*, Clio, Beograd, 2000.
3. Canetti, Elias, *Masa i moć*, Grafički zavod, Zagreb, 1984.
4. Divjak, Slobodan, *Nacija, kultura, građanstvo*, Javno preduzeće Službeni list, Beograd, 2002.
5. Grubeša, Damir, *Berluskonizam: talijanski politički dossier: 2001.-2006.*, Adamić, Rijeka, 2007.
6. Hejvud, Endru, *Politika*, Clio, Beograd, 2004.
7. Koković, Dragan, *Naziranje umjetnosti*, Futura publikacije, Novi Sad, 1998.
8. Kunczik, Michael, Zipfel, Astrid, *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*, Zaklada Fridrich Ebert, Zagreb, 2006.
9. Laclau, Ernesto, *On Populist reason*, Verso, New York/London, 2005.
10. Milardović, Anđelko, *Populizam i globalizacija*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2004.
11. Moren, Edgar, *Kako izaći iz XX stoljeća*, Globus, Zagreb, 1983.
12. Nolan, Diether, *Politološki rječnik: država i politika*, Pan liber, Osjek-Zagreb, Split, 2001.
13. Panizza, Francisco, *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, London, 2005.
14. Smajić, Zekerijah, *Evropska unija za svakoga*, Eurokontakt, Sarajevo, 2005.
15. Šimić, Stjepan, *Teorija političke moderne*, NIPP, Zenica, 1999.
16. Zgodić, Esad, *Realpolitika i njeni protivnici*, Univerzitetska biblioteka Derviš Sušić, Tuzla, Centar za informisanje i kulturu, Tešanj, 2008;
17. Zgodić, Esad, *Multiverzum vlasti: za novu kratologiju*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2009.
18. Grupa autora, *Uvod u politologiju*, Politička kultura, Zagreb, 2002.

Časopisi i zbornici:

1. Beyme, von Klaus, *Populism and Right Wing Extremism in Populism in Central Europe*, Association for International Affairs, Prague, Czech Republic 2007.

2. Šaćić, Nermina, *Medijsko lišavanje smisla* u: *Zeničke sveske-časopis za fenomenologiju i kulturnu dijalogiku*, broj 06/07, decembar, 2007

3. Žiljak, Tihomir, *Načelo građanstva i obrazovanje odraslih* u: *Politička misao*, vol. XXIX, broj 1, Zagreb

4. Glušić, Irena, *Euroskepticizam u Francuskoj*, *Politička misao*, Vol. XLV, br. 3-4., Zagreb, 2008.

Internet:

1. Približavanje Turske Evropskoj uniji, <http://www.imo.hr/europa/publics/euroscope>

2. Slavoj Žižek, *Prema politici istine: Povratak Lenjina*

3. Makartizam, http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_McCarthy

4. Postmoderna vremena (Fetišizam i kriza) *Časopis Biznis i finansije*, <http://www.bifonline.rs/tekstovi.print122/postmoderna-vremena-4-feti%>

5. Anđelko Milardović, Euroskeptici u parlamentu, <http://www.vjesnik.com/html/2009/07/10/clanak.asp>

6. Europska unija-institucije, pravni sustav i odlučivanje, http://www.pravo.hr/_download/repository/

7. Results of the 2009 European Election, http://www.europarl.europa.eu/parlament/archive/elections_2009/en/index_en.html